

СОЦИАЛИЗАЦИЯ И ПРОФЕСИОНАЛНА ПОДГОТОВКА НА ДЕЦА ОТ НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ ЧРЕЗ ОБСЛУЖВАЩ БИТОВ ТРУД В ЧАСОВЕТЕ ПО "ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО"

Диана С. Севдалинова

SOCIALIZATION AND PROFESSIONAL TRAINING FOR SCHOOL CHILDREN (7-11 YEARS OLD) TRAINING DOMESTIC WORK DURING „TECHNOLOGY AND HOME ECONOMICS LESSONS”

Diana S. Sevdalinova

ABSTRACT: The subject Technology and Home Economics is one of the best examples for how children can be encouraged in their creativity and training activities in order to strength the process of socialization and how books concerning assembly-type games can be used on this purpose. Using materials for creating models or different assembly of figures children develop their creativity and train how they can help each other. This is the best condition of effective teamwork.

KEY WORDS: workhabits, group-based games, children, working environment, figures, knowledge ,skills,team, work , application

Предмет на изследване в настоящия доклад е социализацията и професионалната подготовка на деца от начална училищна възраст чрез обслужващ битов труд в часовете по "Технологии и предприемачество".

Целта на изследването е да се определят основните фактори и характеристики на социализацията на трудовите отношения на настоящия етап, както и да се обобщят приоритетите на държавното регулиране на трудовите отношения в най-новите условия на тяхната социализация. Методологичните принципи, на които се основават изследванията, обхващат комплекс от общи методи за научно познание, включително метод за анализ, синтез, обобщение, индукция и дедукция и др. Анализирани са факторите, определящи особеностите на формирането и развитието на социалните и трудовите навици при децата в начален етап.

Извършено е научно обосноваване на приоритетите и направленията, в които трябва да се работи за развиване на социалните, трудовите и предприемаческите умения на децата.

Социалното партньорство е един от онези институционални механизми, които допринасят за формирането и развитието на социалните и трудовите отношения в ранна детска възраст, така че колкото повече заинтересовани страни биват привлечени в процеса, толкова по-добри резултати може да се очакват. В последните години държавата се опитва все по-настойчиво да заема мястото си като генератор и реализатор на идеи и политики за развиване и повишаване на социално-трудовете компетенции на подрастващите с цел създаване на по-висококвалифицирана работна сила. Такъв пример е предметът "Технологии и предприемачество", който е една по-добре развита и обогатена версия на някогашната дисциплина "Труд и техника". Как практически той се прилага в училищна среда, ще разгледам в настоящия доклад.

Предметът "Технологии и предприемачество" беше въведен в 2013 год. от първи до седми клас. Идеята беше страната да се справи с предизвикателството за повишаване на квалификацията на работната сила у нас и нейната способност да инициира и ръководи бизнес. Като цяло за около седемгодишното му присъствие в рамките на българското образование все още трудно могат да се измерят резултатите от него. Посредством трудовата дейност се стимулира не само креативността и развитието на професионални компетенции на децата, макар и на съвсем базово ниво. Използването на картинен материал в книжките по технологии и предприемачество улеснява работата с децата, доколкото доказано е, че в ранна детска

възраст те възприемат по-добре картинния материал, т.е. той се запечатва и остава по-трайно в съзнанието им.

Тъй като социалното поведение доказано се научава, то това, което детето учи в училище и посредством училищната му култура, се влияе от това, което се научава в социалния му живот извън училище и какво е научило, преди да влезе в училище.

Детето продължава да учи чрез подкрепата на семейство, близки и преподаватели, но и чрез общуването със своите приятели, затова и често социализацията се разграничава във и извън училище.

Трудът присъства като норма, необходимост и средство за живот в културата на всички общества, но не винаги трудът е свързан със самоинициативата.

Основната идея на предмета "Технологии и предприемачество" е особено добра идея, доколкото поколенията, израснали в епохата на тоталитаризма и първото десетилетие на прехода у нас, сякаш се страхуваха и заклеяваха години наред частната инициатива.

Това обаче не трябва да се случва с днешните български деца. Обяснението е съвсем просто – светът става все по-глобализиран, а напливът на работна ръка към Европа – легална и нелегална, ще отнема във все по-висока степен работните места на европейците, каквито сме и българите, и след 15 до 20 години стагнацията при заетостта на младите ще бъде неизбежна.

Днес я виждаме в страни като Германия и Франция, където все по-често се коментира не само какви реформи в образованието да се правят, за да стават местните младежи по-компетентни, но и какви изобщо икономически реформи да се правят, за да се осигурят повече работни места. Това беше и една от причините Великобритания да напусне ЕС, тъй като вътрешната конкуренция за работни места постоянно се изостряше в последните години.

Целта е по-скоро да се покаже и докаже защо практически той ни трябва и ще ни трябва и за в бъдеще в българската образователна система. Той не просто трябва да учи на труд или да социализира децата, той трябва да ги прави предприемчиви и способни да намират сами бизнес и начини да изкарват прехраната си като пораснат, защото геополитическите катаклизми неминуемо ще притиснат и тяхното поколение в пъти по-силно от начина, по който притискат днес техните родители в България и по цяла Европа.

Началната училищна възраст е особен момент в живота на децата. Началната училищна възраст – която започва с постъпването на детето в първи клас – предполага качествено изменение в социализирането на детето и неговото личностно формиране. В съдържателен аспект това изменение засяга характера и функциите на основните дейности на детето, изразено в нова вътрешна, личностна позиция.

Периодът между шестата и десетата година поставя началото на коренна промяна в живота на детето. От този момент нататък започва нов интензивен етап във физическото и интелектуалното му развитие, като същевременно се усъвършенстват вече придобитите навици и се формират нови, по-сложни умения за общуване и поведение.

В настоящата статия се проучва значението ръчен обслужващ битов труд в съзряването на ученика от началното училище, преди всичко по посока на неговата социализация и възможността му да се научи на известни професионални умения, които – макар и съвсем базисни – ще му помагат оттук нататък в реалния живот. Фокусът на изследването пада конкретно върху учебната дисциплина "Технологии и предприемачество."

"Трудът краси човека" е мисъл още от времето на старите българи, но доколко поколението на днешните ученици вярва в нея и я споделя като схващане, зависи именно от училищната среда. Като основни компоненти обаче – които предполагат и осигуряват готовността на детето да полага труд – се очертават няколко основни фактора.

В структурата на общата готовност се очертават следните компоненти:

Интелектуална готовност – състои се от взаимосвързани помежду си компоненти на умствено и речево развитие на децата, осъществени в хода на специфичните за началния училищен период дейности.

Мотивационна готовност – необходимо условие за успешното обучение в училище се явява готовността на детето в края на началния период да заеме нова социална позиция, тази на трудещ се индивид, на личност, която съзнателно е готова да полага труд.

Това предполага формиране у детето на отношение към труда и към работата като сложна и сериозна дейност и отношение към съучениците му като партньори в тази дейност.

Емоционално-волева готовност – тя е пряко свързана с мотивационната готовност и дава възможност на детето да регулира чувствата и поведението си в сложни ситуации.

Трудовата дейност чисто психологически често ни поставя в сложни ситуации, в ситуации на избор какво точно да направим, за да изпълним задачата по най-добрия начин, и именно тогава проличава и нашата обща емоционално-волева готовност да вземаме решения. Детето в началния курс вече трябва да умее да владее емоциите си и да не се предава пред първата трудност в трудовия процес, а да подхожда интелектуално как тази трудност може да бъде разрешена.

Социално-нравствена готовност в общата структура на готовността, разглеждайки единството между интелектуалната, мотивационната и емоционалноволевата готовност, закономерно възниква въпросът за спецификата и необходимостта от социално-нравствена готовност на децата за училище.

Учениците от начален курс трябва вече осъзнато да споделят схващането, че трудът е социална необходимост, всички се трудят, включително и техните родители, и че това е единственият възможен начин, по който човек трябва да живее – посредством и благодарение на своя труд, независимо дали ръчен или интелектуален такъв.

Физическата готовност на детето да полага труд не е по-малко важна (вкл. за обслужващ битов труд) и той не трябва да вреди на здравето на децата, а само да развива техните физически и умствени способности.

В началния курс основен предмет, който развива способностите на учениците да се трудят, това е предметът "Технологии и предприемачество." В училище децата за първи път доказват своята самостоятелност и отговорност пред възрастните; там се извършва и първата значима обществена проверка на вече усвоените от тях знания, социални норми и стандарти на поведение. Това е особено важно за социализацията на учениците и тяхната професионална подготовка.

В 1. клас децата започват да изграждат общо разбиране за това какво е „размяна“, „купувам“, „продавам“, „пари“, „благотворителност“, във 2.клас правят разграничение между „нужди“ и „желания“, ще разберат какво работят хората в тяхното семейство, какви са характеристиките на различните професии. Научават да работят в екип, да реализират свои проекти, да аргументират изборите си. Във всяка следваща година усвояват все по-сложни понятия, но по същия лек начин.

Първият аспект от полагането на обслужващ битов труд от страна на детето е свързан с неговата социализация. Преведено на езика на чувствата, за детето да започне да се труди означава да се приобщи към света на големите и да придобие увереност в собствените сили, с което се полагат основите на истинското емоционално и социално съзряване.

Затова успешният старт на трудовата дейност на детето е особено важен. Като цяло в часовете по технологии и предприемачество повечето деца са заинтересувани и щастливи да работят заедно по общи задачи, което и е основният фактор за тяхната **социализация**. Когато работят заедно по дадена задача, децата всъщност се научават да работят в екип и за пръв път осъзнават важността на всеки член от екипа за успешното изпълнение на общата задача.

Едни от най-добрите примери как предметът “Технологии и предприемачество”, стимулира едновременно трудовите навици и трудовата креативност у децата, както и тяхната социализация, това са груповите игри за сглобяване в книжките на доцент Любен Витанов.

Да сглобяват фигури в група кара децата да бъдат както по-креативни, така и да се научат да си помагат едно на друго при работа, което е и най-важното условие за работата в екип. Освен това, при екипната работа се очертават и най-добре ролите на отделните членове на екипа, като всеки се стреми да покаже най-доброто у себе си, за да получи както одобрението на останалите, така и да се изпълни задачата. В тази връзка социализацията чрез здравословна конкуренция и желание за самоусъвършенстване е особено важна като аспект, който предметът развива у подрастващите.

Задачите, свързани с конструиране в предмета “Технологии и предприемачество” също са много важни, тъй като те стимулират креативността и способността на децата да намират логическите връзки между частите на цялото или да създават такива.

При груповите задачи, свързани с конструиране, се развива и способността у децата да се обучават и самообучават помежду си. Да показваш и предаваш знанията си на другите е

особено трудно, тъй като този, който го прави, трябва да намери най-точния начин и канал на комуникация, за да стигнат до и да останат тези знания трайни и за другите.

Макар децата в начален етап да не осъзнават в цялата му сложност този процес, в часовете по технологии и предприемачество те всъщност често практикуват помежду си един първичен вариант на т.нар. трейнинги в работна среда, където трейнърът предава своите знания на цял екип и се опитва да развие определени умения у членовете на екипа. Това също е форма на социализация, но целта тук е не просто обикновена комуникация, а предаване на знания, като когнитивния аспект на този тип социализация осигурява предаването на знания в дадена група, екип и т.н. И последният аспект от връзката труд – социализация, който предметът развива, това е креативността и усетът за изкуство на екипа. Обикновено това се случва чрез задачите с художествена насоченост, които изискват апликиране, рисуване на форми и т.н. Стимулирането на по-силен усет към изкуството, към художественото в един екип е особено важно, тъй като в днешния свят именно красиво визуалните продукти и услуги обезпечават успеха на бизнеса. Така че предмет като “Технологии и предприемачество” има и тази своя функция сред учениците – да стимулира усета им към красивото.

Обикновено до началото на началния курс повечето деца са вършили дребни задачи в областта на обслужващия битов труд и в домашна среда, като например да подредят дрехите си вкъщи, да донесат чиниите на масата или да отнесат прибори до умивалника и т.н.

Има обаче и деца, които до начален курс практически никога не са вършили никакъв обслужващ битов труд в домашна среда и за тях като усилие труда може да е абсолютна новост, просто защото родителите им не са им предоставили възможността да се запознаят с него. Затова основният компонент на този преход към началото на съзнателна трудова дейност е адаптацията към труда и учителят тук е онази личност, която трябва да въведе и тези деца, които практически не познават труда, в неговия смисъл. По същество адаптацията към труда е процес на психично приспособяване на детето към качествено променени условия на живот и дейност. Децата между шест и десет години по принцип имат потенциал да се справят с тази промяна, и все пак възникват проблеми. Първата очевидна причина е, че ученикът трябва рязко да измени много от досегашните си стереотипи и едновременно да усвои нови, доста по-сложни форми на интелектуална активност и социално поведение, при това в напълно непозната обстановка. От друга страна, има значими индивидуални различия в способността на децата да се приспособяват към нови изисквания. Родителите на учениците от начален курс също се различават в своето отношение към училищното обучение и имат различна степен на готовност да оказват помощ и подкрепа на детето в учебния процес. Огромно влияние има и личността на учителя, която е сбор от неговите качества както в професионален, така и в чисто човешки план, да повлияе положително на родителите по отношение и на тяхното възприемане към труда на детето, т.е. че те самите и в домашни условия трябва да насърчават детето да се труди, макар и все още невръстно.

Посредством обслужващия труд и преди всичко общите, т.е. групови задачи, в часовете по технологии и предприемачество учителят има прекрасната възможност да стимулира социализацията на децата. Такива например са задачите в областта на кулинарията, моделирането, подготовката на празници и т.н. Симулативните игри също са прекрасна възможност за стимулиране на социализацията на учениците, доколкото – особено в груповите игри – практически още от малки те имат възможността да влязат в различни роли – на визионера, на организатора, на мениджъра на екипа, на изпълнителя и т.н. Несъмнено този подход ще им помага и в бъдеще за постигането на добри екипни резултати.

По отношение на професионалната подготовка на учениците от начален курс в часовете по технологии и предприемачество също има изключително много позитиви. Албумът към учебника, който съдържа редица приложения за ръчна работа, също е изключително полезен. Посредством задачите, които изискват креативност, учениците в начален курс развиват чисто творческите си умения, които ще им бъдат полезни в бъдеще самите те да измислят и конструират нови неща. Посредством задачите, които изискват практическо моделиране, учениците пък се научават да изработват конкретни неща, т.е. те подобряват практическите си умения, стават по-чевръсти и т.н. За успеха на подобряване на професионалните умения на детето е и отношението на учителя, който трябва да мотивира детето да се труди и да създава. Значително влияние върху успеваемостта оказва и самооценката на детето, т.е. собственото му

усещане за компетентност в учебния процес. В основата си самооценката е субективно чувство за лична ценност (себеуважение, себеприемане), което се формира най-вече в резултат на родителското отношение. Но в училищна възраст децата започват да отчитат мнението и на другите значими хора от заобикалящата среда – а в първи клас това са учителят и съучениците. Така че самооценката на първолаците започва да се влияе и от това, доколко умеят да се извият, да спечелят симпатии и подкрепа, изобщо “да се докажат” в новата обстановка. Учебната дейност в съвременното училище има преди всичко колективна насоченост. Затова детето в начален курс трябва да притежава определени навици за общуване и да установи добри взаимоотношения със своите връстници. В този период децата лесно се приобщават към класния колектив и само в някои отделни случаи е възможно да съществуват нарушения в областта на общуването. Има качествени разлики между нормите за поведение у дома, в детската градина и в училище. Още от първия учебен ден детето се сблъсква с много правила и ограничения, за съществуването на които до този момент може изобщо да не е подозирало. Част от тях дори са му непонятни, например – не може да се ходи свободно из стаята по време на час; трябва да вдигне ръка, ако иска да каже нещо; не е редно да се прекъсват другите и т.н. Повечето учители имат професионални умения да се справят бързо с възникващите в началото проблеми с дисциплината.

Пример за групова игра, която проведех с учениците в час по технологии и предприемачество, илюстрира нагледно как обслужващия труд спомага за социализацията на учениците и повишаването на техните професионални компетенции. Така учениците от трети клас бяха разделени на четири групи, като всяка от тях съдържаше по четирима души. Задачата беше всяка група да изработи модел на самолет, съобразно инструкциите в албума към учебника на издателство "Просвета Плюс". Във всяка група учениците избираха мениджър, по двама изпълнители и един организатор. И четирите групи успешно се справиха със задачата и се научиха да работят в екип и да разпределят отговорности помежду си.

Но за да обикне детето труда и той да спомогне за неговата социализация и професионални умения, важна роля има и родителят. Затова и преподавателят по технологии и предприемачество трябва да насърчава и да общува и с родителите. Родителите, които имат адекватни очаквания за постиженията му в учебния процес, не проявяват свръхкритичност и не стресират първокласника с прекалени изисквания. Вярва в способностите и бъдещите успехи на детето. Тя е от огромно значение за него, защото му помага да развие увереност в собствените си възможности и го поощрява да изпълнява съответните на възрастта му задължения в училище и у дома. Проява на топлина и любов към детето. Не става въпрос за естествените емоционални изблици на чувства към него, а за методите на възпитание в семейството. Децата с висока степен на адаптация към училищно обучение обикновено идват от семейства с авторитетен, а не авторитарен стил на родителско отношение. Те имат ясна представа за съответните на възрастта им граници и норми на поведение, по-лесно установяват контакт с учителите и по-бързо привикват към училищните изисквания и трудовата дейност. Така само заедно – родители и учители – могат да създадат бъдещото модерно, креативно, работливо и предприемчиво поколение на България.

Социализацията е процес през целия живот, по време на който се запознаваме със социалните очаквания и желания и как да общуваме с други хора. Социализацията се случва през целия ни живот, но някои от най-важните социализации се случват в детството.

Почти цялото поведение, което считаме за „човешка природа“, всъщност се научава чрез социализация. И по време на социализацията се научаваме как да ходим, да говорим и да се храним, на норми на поведение, които ни помагат да се впишем в нашето общество. Има много агенти на социализация, които ни помагат да се социализираме. Един от най-важните агенти на социализацията е училището.

В училище ние научаваме социални умения чрез взаимодействията си с учители, персонал и други ученици. Например научаваме, че да се подчиняваме на авторитетните фигури, е начинът да бъдеш успешен и харесван. Също така се научаваме да бъдем тихи, да чакаме, а понякога и да действаме интересно, дори когато не сме.

Литература:

1. *Витанов, Л.*, Албум–Технологии и предприемачество за 1 клас Просвета плюс , 2018г.
2. *Витанов, Л.*, Албум–Технологии и предприемачество за 3 клас Просвета плюс , 2018г.
3. Витанов, Любен – “Чуден свят. Конструирание и технологии. Познавателна книжка за 6 - 7 г.”, София, 2018.
4. Витанов, Любен – “Технологии и предприемачество за 1. клас” , София, 2018.
5. Вълканова, В. , "Социализация на децата в технологична среда", 2007 г.
6. Иванова, М., Теория и методика на обучението по технологии и предприемачество за начален етап в СУ-Пловдив, 2016г.

*Диана Станкова Севдалинова-докторант
Пловдивски Университет „Паисий Хилендарски”,
Катедра „Естетическо възпитание“
e-mail:dsevdalinova @abv.bg, тел: 0885240473*